

VILÁG- TÖRTÉNET

14. (46.) évfolyam 2024. 4.

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **BALÁZS GÁBOR**
KIK VOLTAK A GIRONDIÁK, ÉS MIT AKARTAK?
- **RÉTI BALÁZS**
A BRIT-FRANCIA SZÖVETSÉGTŐL A NÉMETBARÁTSÁGIG
- **BÍRÓ LÁSZLÓ**
SZÖVETSÉGESBŐL ELLENSÉG
- **MEZEI TIBOR**
DENUKLEARIZÁCIÓS ILLÚZIÓK
- **VÁRADI NATÁLIA**
EMANCIPÁCIÓ SZOVJET MÓDRA
- **SZEMLE**
SZUROMI KRISTÓF, PRANTNER ZOLTÁN, TAMÁSKA MÁTÉ ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

A szövetség ára (Bíró László)	483
<i>Tanulmányok</i>	
Balázs Gábor: Kik voltak a girondiak, és mit akartak?	487
Réti Balázs: A brit–francia szövetségtől a németbarátsáig. A török semlegesség, 1939–1941	543
Bíró László: Szövetségesből ellenség. Geopolitika és a szovjet–jugoszláv viszony, 1941–1948	559
Mezei Tibor: Denuklearizációs illúziók. Az Egyesült Államok KNDK-politikája az 1990-es években	575
Váradi Natália: Emancipáció szovjet módra. A kárpátaljai nők helyzete a szovjet időszakban	595
<i>Műhely</i>	
Keresztes Csaba: „Kérdés nem időszerű.” A <i>Fontes</i> -sorozat újraindításának tervei 1948–1949-ben	613
<i>Szemle</i>	
Iszlámismeret és oszmánkép a kora újkori Csehországban (Szuromi Kristóf)	627
A frankofónia múltja és jelene Afrikában (Prantner Zoltán)	632
A folyó mint montázs. Dunai narratívák szövegben, filmben és képeken (Tamáska Máté)	638

„Kérdés nem időszerű”

A *Fontes*-sorozat újraindításának tervei 1948–1949-ben

Az első világháborút követően a kormányzat a magyar tudomány és művelődés terjesztésére, illetve gyarapítására folyamatosan különféle kulturális intézeteket hozott létre Európa jelentősebb városaiban. Klebelsberg Kuno¹ vallás- és közoktatásügyi miniszter törekvéseinek eredménye az 1924-ben Bécsben – a már önálló Ausztriában – létrehozott Collegium Hungaricum is. Létezett egy valamivel korábban alapított Magyar Történetkutató Intézet is, melyet egy időben Gróf Klebelsberg Kuno Történetkutató Intézetnek neveztek. E két intézmény Bécsi Magyar Kulturális Intézetek átfogó megnevezéssel jelentős tudományos tevékenységet folytatott, és nemcsak a két ország, hanem az egész térség történeti múltjának feltárása érdekében.

A Bécsi Magyar Kulturális Intézetek (továbbiakban: BMKI)² első világháború végétől a második világháború utolsó időszakáig tartó története szinte teljesen feltárt és közreadott.³ A második világháború végétől induló újabb korszak – mely több időszakra osztható – már kevesebb figyelemben részesült, és egy megjelent forráskiadvány⁴ ellenére kevésbé is ismert. Alig ismert például az, hogy a korábbi iratkiadási tevékenység miként sikkadt el kezdetben az anyagi nehézségek, később pedig politikai megfontolások, a kommunista ideológiából fakadó akadályoztatások miatt.

Bécsben már az 1920-as évektől magyar levéltári kirendeltség létesült,⁵ és a BMKI legfontosabb feladatai közé tartozott a források gyűjtése. Még Klebelsberg kezdeményezte, hogy a gazdag bécsi levéltári anyagot „kútfőkiadványokban” adják közre, és ezt a munkát az intézet meg is kezdte. A Történelmi Társulat történései a bécsi kutatáshoz beosztott és kirendelt tisztségviselők mellett egyfajta belső tagjai lettek az intézetnek. Hamarosan átvették a forráskiadvány-sorozat előkészítési munkálatait, és azt gyakran ösztöndíjasok bevonásával folytatták, bővítették.⁶

* A szerző a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára főlevéltárosa (1113 Bp., Daróczi út 3., keresztes.csaba@mnl.gov.hu).

1 Klebelsberg Kuno (1875–1932) jogász, művelődéspolitikus. 1922 és 1931 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

2 A BMKI rövidítés használatának oka, hogy az adminisztrációjukban a Bécsi Magyar Kulturális Intézetek megnevezést elsődleges módon szerepeltették, illetve 1935-től 1948-ig a két intézménynek közös vezetője volt.

3 Ujváry, 2013. 45–79.

4 Gönyei, 1988.

5 Röss, 2008. 440.

6 Ember, 1967. 1157. Lásd még: Kollega, 1992. 42.; valamint: Röss, 1988. 7.

A „Fontes”-nak nevezett, teljes nevén *Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris* megnevezésű sorozat 1921 és 1944 között jelent meg – pontosabban kiadásának első szakasza tekintendő e két időpont közöttinek. Az ekkor megjelent közel negyven kötet többsége leginkább a 19. század első felével foglalkozik, azon belül is Széchenyi István iratai foglalnak el nagy helyet.⁷ 1944 után – a háború, illetve a gazdasági nehézségek miatt – évekig nem jelentek meg kiadványok.

Mindemellett létezett a BMKI-nek egy másik – mondhatni, saját – kiadványa, a sokak által nagyra becsült *Évkönyv*. Ebből összesen tíz szám jelent meg,⁸ mégpedig az 1931–1940 közötti időszakban. Az *Évkönyv* kiadása a világháború második évétől lehetetlenült el.

A második világháború után, anyagiak híján, éveken keresztül lehetetlennek tartották a kiadások újraindítását. A BMKI vezetése 1947 végén változtatni kívánt ezen a helyzeten, és az 1848-as forradalom közelgő centenáriuma készülő, illetve annak alkalmából, újra biztosítani kívánta egyrészt az *Évkönyv* megjelentetését, másrészt a bécsi levéltári anyag feltárását és kiadását. Az utóbbihoz azonban továbbra sem állt rendelkezésre semmilyen pénzügyi forrás, míg az *Évkönyv* kiadásának anyagi vonzata már rendelkezésre állt a BMKI éves költségvetésében.

A tervekről a BMKI vezetői 1948 februárjában már értesítették a minisztériumot, és ezzel összefüggésben azt is jelezték, hogy a Bécsben lévő „nagy fontosságú” levéltári és könyvtári anyag feldolgozására – helyben nem lévén elegendő számú ösztöndíjas – szakembereket kívánnak meghívni (köztük volt Benda Kálmán⁹ is). Részükre az intézetben szállást biztosítottak, illetve a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól (továbbiakban: VKM) ösztöndíjat, tanulmányi segílyt kértek.¹⁰ Az írásbeli engedélyt 1948. április elején adta meg a minisztérium, azonban meg kell jegyezni, hogy a kérdéses levélben az 1848-ra vonatkozó kutatások támogatásáról van szó – így a meghívott személyek tanulmányi segílyel való ellátását fogadták el –, kiadványok megjelentetéséről nem tettek utalást.¹¹ A BMKI júliusban, a féléves munkáról készített jelentésében hívta fel ismételten a figyelmet, hogy az intézet szakkutatók nélkül alig képes hivatását betölteni. „Mennyi hasznot tudna hajtani a magyar tudományos életnek ez az intézet, melynek 25 éves fennállását – a körülmények miatt elkésve – ebben az évben ünnepeltük meg.¹² A világviszonylatban is első helyen álló bécsi levéltárak, könyvtárak és egyéb közgyűjtemények bővelkednek magyar anyagban, mégpedig nagyon fontosnak mondható magyar anyagban, könnyen

7 Lásd ezen korszak kiadásait részletesen: Schneider, 1990. 140–163. A kötetek digitalizált állományai megtalálhatók: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/FontesHistoriaeHungaricaeAeviRecentioris/> (letöltés ideje: 2024. július 30.).

8 Lásd adatokért: Tóth, 1990. A könyvek digitalizált formában olvashatók a Magyar Nemzeti Levéltár által üzemeltetett Adatbázisok Online honlapon (<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/a-becsi-magyar-torteneti-intezet-evkonyvei/hierarchy>) (Letöltés ideje: 2024. 03. 29.)

9 Benda Kálmán (1913–1994) történész, levéltáros. 1948-ban a Kelet-európai Tudományos Intézet helyettes igazgatója, valamint a Pázmány Péter Tudományegyetem oktatója.

10 MNL OL XIX-I-1-e-150-2. tétel-245601-1948.

11 MNL OL XIX-I-1-e-150-2. tétel-245601-1948.

12 Itt Miskolczy Gyula arra utal, hogy 1948. február 5-én *25 Jahre Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien* címmel tartott előadást. Gönyei, 1988. 423.

hozzáférhető, úgyhogy a problémák rendszeres felkutatása elé nem gördítenek nehézséget. Ezt a szerencsés körülményt jobban is ki lehetne használni, mint az elmúlt évben történt. A tudományos intézetnek egyik előfeltétele azonban az, hogy a felkutatott anyagot rendszeres kiadványsorozatban publikálni lehessen. Már ezért is célszerű lenne feleleveníteni a *Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris* kiadványsorozatát, amely a magyar történettudomány újabbbkori fejlődésében a legelőkelőbb helyet foglalja el.”¹³

Míg a *Fontes* újraindítására csak javaslatot tett, a saját *Évkönyve* kiadásának előkészületeit a BMKI meg is kezdte. Több szerzőtől kértek tanulmányt, melyek beérkezése után a kötet szerkesztését, sőt szedését is megkezdték. Hiába reménykedett az intézet vezetése, a VKM – jórészt politikai okokból – a kötet kiadását végül leállította.¹⁴

A *Fontes* kiadása viszont ettől független ügy volt, sőt, a BMKI említett jelentéseiben voltaképpen nyitott kapukat döngetett, ugyanis a VKM időközben már korábban tervbe vette a sorozat folytatását. Mindez onnan tudható, hogy – mint igazi államigazgatási szakemberek – a „Bécsi levéltári kutatások publikálása” tárgy-meghatározással ügyiratot készítettek. Ez hivatalból indult, semmilyen beadványra nem hivatkoztak, és nem is található benne semmilyen előirat. A „Pogonyi” aláírású előadó¹⁵ ekkor csupán annyit rögzített, hogy „kíváncsún látszik” a bécsi iratanyag publikálásának újbóli megindítása, még hozzá egyértelműen a *Fontes*-sorozatban. „Arra gondolunk”, tette hozzá, hogy az iratokat időrendi sorrendben és kommentálva kellene közreadni. „Esetleg arról is szó lehetne, hogy történészbizottság menjen Bécsbe, amely a munkálatokat állandóan irányítaná.”¹⁶ Sokatmondó, hogy az eredetileg a szövegben szereplő „A Bécsbe való kiküldés szempontjából esetleg Mályusz professzor személye is szóba jöhetne?” kérdőmondatot áthúzták, vagyis ezt a lehetőséget, a félreállított Mályusz Elemér¹⁷ aktiválását már a minisztériumban elvetették. Az előadó által készített levéltervezetet sem küldték el, hanem egy másik illetékes főosztályt kértek meg a felügyelete alá tartozó intézmények értesítésére.¹⁸

A VKM tudományos ügyosztálya májusban fel is hívta tudományos intézményei figyelmét, hogy a kiküldendő történészbizottság személyeire vonatkozóan tegyenek mielőbb javaslatokat. Három intézmény, a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa, a Pázmány Péter Tudományegyetem Tanácsa és a Kelet-európai Tudományos Intézet Elnöksége a következő szövegű értesítéseket kapta: „A bécsi levéltárak anyagának feltárása és közzététele, mely a háborús események következtében szünetelt, a bécsi Történetkutató Intézet¹⁹ keretében újra indokolt lenne. A múltban

13 Viszont a költségvetési tervekbe nem vették fel a *Fontes*-sorozat kiadásának költségeit, míg az *Évkönyv*t igen, ez utóbbit a minisztériumban szintén törölték. MNL OL XIX-I-1-e-150-2. tétel-248254-1947.

14 Lásd erre: Keresztes, 2024a.

15 Vélhetően Pogonyi Karola minisztériumi tisztviselő.

16 MNL OL XIX-I-1-h-150-2. tétel-246603-1948.

17 Mályusz Elemér (1898–1989) történész. 1945-től kényszernyugdíjazásban élt, 1948-ban az evangélikus egyház levéltárosaként tevékenykedett.

18 MNL OL XIX-I-1-h-150-2. tétel-246604-1948.

19 Értsd: BMKI.

a Történelmi Társulat kiadásában megjelenő »Fontes«, a »Magyarország újabb kori történetének forrásai« [sic!] lehetővé tették a bécsi levéltári kutatások eredményeinek közlését is. Szó lehetne arról, hogy ezek akár a Történelmi Társulattal együttműködve, akár önálló publikációban, mind a bécsi Történetkutató Intézet kiadványai jelenjenek meg. Ennek érdekében azonban esetleg szükséges lenne egy történész-bizottságnak Bécsbe való kiküldése, mely ott állandóan irányítaná és ellenőrizné a kutatómunkát. Felhívom a (...),²⁰ hogy fentiekre s a kiküldendő történész-bizottság személyére vonatkozóan mielőbb javaslatot tenni szíveskedjék.”²¹

Míg a nevezett intézményeknek csak a levélbeli információk álltak rendelkezésükre (esetleg a Kelet-európai Tudományos Intézetnek több...), a szóban forgó ügyszer tartalmazott egy feljegyzést is, a sorozat folytatásának lényegéről, és annak tervezett tematikájáról (ez utóbbit lásd a függelékben).

A feljegyzés az 1921-ben indított sorozatot úgy jellemezte, mint a mindaddig elhanyagolt legújabb kori források és azon belül is az akkor megnyílt bécsi levéltárak anyagának kiadását. A megjelent kiadványok bőséges tartalma ellenére a magyar történelem több lényeges és fontos problémájára vonatkozóan a mai napig nem publikálták az „akták”-at. Fokozottan igaz ez a gazdaság- és a társadalomtörténeti jellegű anyagra, melyek kiadása „legelső kötelességünk kell, hogy legyen”. A kötetek általános beosztása folytatta volna a korábbi hagyományt: a kötet elején a szerző néhány íven jellemezné a problémát, amelyet az iratanyag magában foglal, forráskritikai szempontból méltatná a publikált anyagot, és nagy vonalakban vázolná a forrásokból kiértékelhető eredményeket. Ezután következne az „irattár”, általában 30–35 ív terjedelemben. Egy-egy kötet terjedelme összesen tehát nagyjából 40 ív, azaz 640 oldal lenne. Ezek költségeit kötetenként ezer példányra számolták ki: a nyomdaköltség lett volna a legtetemesebb a maga 60 ezer forintjával, míg a szerzői tiszteletdíjra 16 ezer forintot szántak (ívenként 400 forint), míg a másolás, a levéltári kutatások költségei, a szerkesztés stb. költségét 8 ezer forintra taksálták (ívenként tehát 200 forintra),²² és így lett volna egy kötet összköltsége 84 ezer forint. A feljegyzésben szerepeltették az éppen aktuálisan készülő forráskiadványokat is. „Legutóbb 1848 évfordulójával kapcsolatban a Magyar Történelmi Társulat, az Országos Levéltár és a Kelet-európai Tudományos Intézet a centenáriumi ügyosztály támogatásával nagyarányú vállalkozást indított 1848/49 forrás anyagának publikálására. (Kossuth összes művei, 15 kötet, a 48/49-es országgyűlés iratai, a szabadságharc diplomáciája, az úrbérrendezés aktái, a magyar emigráció Angliában és Amerikában.) Jóllehet ezeknek a kiadványoknak nagyobb része még nem jelent meg, szervezetünkbe már nem vettük fel őket.”²³

Megjegyzésre érdemes, hogy ebben az időszakban a BMKI munkájának nagyobb részét is a forradalom és szabadságharc centenáriuma való felkészülés jelentette. „A magyar kutatók száma a Staatsarchivban az elmúlt fél esztendő folya-

20 A három levél szövegezése a címzéseknél eltér egymástól, ezeket kihagytuk.

21 MNL OL XIX-I-1-h-110/g-3. tétel-197023-1948.

22 Összehasonlításképpen: 1949-ben 600–650 forint között mozogtak a magyarországi havi átlagfizetések.

23 MNL OL XIX-I-1-h-150-2. tétel-246604-1948.

mán aránylag csekély volt, aminek oka az utazási nehézségekben keresendő.²⁴ Nagyobb levéltári anyagot dolgozott fel, főleg 1848 történetével kapcsolatban, Andics Erzsébet²⁵ és Benda Kálmán” – jelentette a bécsi levéltári magyar megbízott nyár közepén.²⁶

Közben a megküldött levelekre válasz nem érkezett. Ettől kezdve már az államigazgatási bürokratizmus segít nyomon követni az eseményeket. Az ügyiratot először 1948. június 1-ig tették határidőbe. Nem történhetett semmi, ugyanis a következő bejegyzés július 1-jei: „Benda Kálmán személyesen is megígérte, hogy az erre vonatkozó tervezet elkészíti és megküldi. Eddig még nem érkezett meg – telefonice megsürgetjük.” Ez utóbbi megtörténtét július 15-én rögzítették pro domóként. A telefonbeszélgetés szerint a tervezet²⁷ kész, csak egy kiegészítést kell tenni rajta. „A közeljövőben megküldi. Határidő: 1948. júl. 15.” A jelzett határidőtől azonban sok hónap telt el, amikor is az év végén – pontosan december 31-én! – ismét rájegyeztek az aktára: „A kiegészítő anyag még nem érkezett meg. Véleményezés végett a keb[elbeli] VI. főosztályra tisztelettel megküldöm.” A tudományos ügyekkel foglalkozó főosztály viszonylag gyorsan, január 10-én, válaszolt. Az ügyet ekkor már nem látták időszerűnek, azonban nem zárták ki teljes mértékben az újraindítás lehetőségét, és javasolták, hogy a kulturális kapcsolatokkal foglalkozó főosztály néhány hónap múlva „vesse fel ismét a kérdést”. A nevezett szervezeti egység először 1949. március 15-re tette határidőbe. Intézkedés nem ismeretes, annyit lehet tudni, hogy ez utóbbi dátumot áthúzták, s fölé írták a „május 15.” dátumot. Azonban ez utóbbi dátum is át van húzva, s a legelső határidő alatt egy június 15-i időpont szerepel – szintén áthúzva. Ez lehetett az utolsó határidő, melyet már csak egy bejegyzés követett: az ügyirat végére, 1949. június 15-i keltezéssel, a következő mondat került: „Kérdés nem időszerű.” Így, névelő nélkül, ami önmagán túlmenően még többet mond, jellemzi az elkövetkező korszakot is.

A *Fontes* újraindítása megghiúsításának pontos okát nem ismerjük, azonban illeszkedik a kommunista párt hatalma kiépítésének folyamatába. A történettudomány területén a szemléletváltás fokozottan érvényesült. A már említett Benda Kálmán is visszaemlékezett, saját sorsán keresztül, erre az időszakra: „Mindez megváltozott 1948 derekán. Azt vettük észre, hogy a kormányzat egyre bizalmatlanabb irántunk. A régi szakembereket mindenütt leváltották, összefüggéseinkről mind többen elmaradtak, a kiadványaink nem kapták meg a cenzúraengedélyt, a szépen indult külföldi kapcsolatokat leállították. Velem is közölték, hogy származásom, nyugat-európai tanulmányaim révén káros burzsoáeszméket képviselek, s nemcsak vezetésre nem vagyok alkalmas, hanem még oktatói és kutatói működésem is káros. 1948-ban az Intézet a Tudományos Akadémia szervezetébe került át, akkor

24 Más esetben is hivatkoznak az utazási, ellátási nehézségekre, illetve az osztrák vízum megszerzésének körülményességére.

25 Andics Erzsébet (Berei Andorné, 1903–1986) történész, kommunista politikus. 1948-ban országgyűlési képviselő és tanár a budapesti közgazdaságtudományi egyetemen.

26 MNL OL XIX-I-1-h-110/g-3. tétel-202990-1948.

27 Véltetőben a függelékben közölt, a vonatkozó ügyiratban megtalálható, aláírás nélküli kiadási tematikáról van szó.

engem is elbocsátottak; évekig voltam állás nélkül.”²⁸ A VKM vonatkozó egyéb ügyiratai azt mutatják, hogy Benda ösztöndíjasként 1948 tavaszán a bécsi levéltárakban a magyar jakobinusok történetét kutatta a Staatsarchivban, s „értékes adatokat talált a Vertrauliche Akten c. sorozatban Martinovics és társai összeesküvéséhez, és sikerült több idevágó fontos kérdést tisztázni” – írta a BMKI a féléves jelentésében. 1949. január 5-én Kosáry Domokos,²⁹ a Kelet-európai Tudományos Intézet igazgatója Benda Kálmánnak, még mint az Intézet munkatársa („tanára”) részére kérelmezte, hogy az előző évről elmaradt tanulmányi segélyét az 1949. évben folyósítsák. Valamivel később a kérést kibővítették a csehszlovákiai levéltárakban folytatódnó kutatómunka szükségességével. A VKM ez utóbbi kérelmet a Tudományos Tanácsnak³⁰ továbbította. Az intézkedés további részéről nincs pontosabb ismeretünk, azonban az év közepén a minisztériumban a legelső kérvény hátoldalára a lakonikus „nem mehet ki” tényközlést rögzítették.³¹

Ezek az időpontok egybeesnek a *Fontes*-sorozat sorsának csomópontjaival is: 1948 közepén még optimista tervezgetés folyik, ősszel a várakozás időszaka köszönt be, míg a következő év fordulóján már érezhető a zord és elutasító álláspont erősödése. 1949 közepére egyértelműen lezárultak mind az iratpublikáció, mind pedig a közvetlen személyes kutatás lehetőségei. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a „hidegháború elfajulásakor” a Bécsi Magyar Történeti Intézet meg is szűnt, a polgári levéltári delegáció működése pedig szünetelt,³² akkor egyértelművé válik az, hogy a korábbi kulturális jellegű kapcsolatok befejezése magával hozta a tudományos iratkiadás szükségzerű és jelentős módosulását is.

Nem csak az Ausztriával fennálló kulturális-tudományos kapcsolatok zárultak le. Az 1945 utáni időszakban egy másik külföldi kulturális intézet is folytatott kiadási tevékenységet, a Párizsi Magyar Intézet. Itt 15-20 oldalon, házilag sokszorosított formában adták közre a magyar tudományok fejlődését bemutató kiadványokat. A – természetesen – francia nyelven összeállított, ismeretterjesztő jellegű kiadványsorozat tematikája átgondolt tervezést tükrözött. A következő témák rövid ki-fejtését vették tervbe: történelem, szociológia, pedagógia, lélektan, biológia, művészettörténet, filozófia, organikus kémia, elméleti fizika, növény- és állattan, néprajz, orvostudomány, legújabb magyar törvények. A sorozatból csak néhány kiadvány jelent meg, 1949 elején a sorozat megjelentetését teljesen leállították.³³

Az osztrák és a magyar történelem szoros összefonódása azonban a történettudományi kapcsolatok teljes beszüntetését nem tette lehetővé. A hazai tudományosság már az 1950-es évek közepén kereste azokat az utakat, amelyek segítségével forrásanyaghoz juthat. A megoldást a mikrofilmalapú iratmásolatok készítése je-

28 Benda, 1987. 10.

29 Kosáry Domokos (1913–2007) történész. 1945 és 1949 között egyetemi tanár, illetve a Kelet-európai Tudományos Intézet igazgatója.

30 MNL OL XIX-I-1-h-150-2. tétel-250766-1948.

31 MNL OL XIX-I-1-h-115-1. tétel-210727-1949. és MNL OL XIX-I-1-h-115-1. tétel-217078-1949.

32 A katonai levéltári delegátus a helyén maradhatott.

33 Keresztes, 2024b.

lentette.³⁴ Ennek története már egy másik tanulmányba kívánczok, azonban végül a korábban kigyűjtött anyagok kiadása is szabad jelzést kapott. Az 1950-es évek elejétől, már *Magyarország újkori történetének forrásai* néven folytatták a sorozatot. Kossuth Lajos iratai mellett megjelentek a jakobinusokról szóló kötetek is.³⁵

A most közölt tematika alapján összehasonlítható, hogy az 1948-as tervek-ből mi valósult meg az elmúlt évtizedekben, és mi nem. A tematika pontosan mutatja a korszak eszmeiségét, és azt, hogy készítői mit gondoltak a bécsi levéltárak anyagáról, és milyen okból tervezték, javasolták a kiadásokat. E tervezeten még érezni a korábbi időszak gondolkodásmódját (Erdély szerepe, balkáni politika, nemzetiségi kérdés), de már a marxista ideológia történelemszemlélete is megjelenik benne (agrárproletariátus helyzete, munkásmozgalmak). A szövegben csak néhány hibát javítottunk szögletes [] zárójelbe téve. A neveket és egyéb adatokat hivatkozásokkal nem láttuk el. A tervezet dátum és aláírás nélküli, és csak feltételezni lehet, hogy a Kelet-európai Tudományos Intézetben készült – a minisztériumban ilyen jellegű tudományos összefoglalásokat, tervezeteket nem készítettek.

FÜGGELÉK

A *Fontes* tervezett tematikája az MNL OL XIX-I-1-h-150-2. tétel-246604-1948. levéltári jelzetű ügyiratnál maradt fent, gépelt, keltezés és aláírás nélküli másodlatként.

I. A török korszak (1526–1711)

1. *Szamosközi István történeti munkái*. 1 kötet.

Szilágyi Sándor még a múlt század végén kiadta Szamosközinek, a XVI. század eleje legnagyobb erdélyi történetírójának munkáit 4 kötetben. Azóta újabb 1 kötetnyi anyag került elő. Ezek elsősorban Szamosközi saját korára, a XVII. század elejére vonatkozó feljegyzéseket tartalmaznak és forrásértékük elsősorban az akkori erdélyi társadalmi és politikai viszonyok megítélésére igen nagy. Az anyag nagyjából együtt van, sajtó alá rendezése aránylag rövid idő alatt megtörténhetik.

2. *Konstantinápolyi követjelentések*. 6 kötet.

Az erdélyi fejedelmek portai orátorainak jelentései nagyobb részt ki vannak adva, a Habsburg-uralkodók konstantinápolyi követeinek jelentései azonban mind a mai napig kiadatlan hevernek a bécsi Staatsarchivban. Ezeknek a jelentéseknek az érté-

³⁴ Ress, 1988. 8.; Fazekas, 2013. 11.

³⁵ Erre ő maga ekképpen emlékezett vissza: „A munkát már a Kelet-európai Intézetben megkezdtem, s amikor tudtam, csináltam. Ez tartotta bennem a lelket. A Történelmi Társulat hivatalos megbízását viszont csak 1953-ban kaptam meg, ezzel persze pénz nem járt. Kereken tíz évet dolgoztam a magyar jakobinusok iratainak összegyűjtésén, sajtó alá rendezésén és 55–56-ban jelentek meg azután három nagy kötetben az iratok. Jellemző, hogy én csak az iratok összegyűjtésére kaptam megbízást, a feldolgozást akkor nem engedélyezték számomra, a feldolgozás csak később jelent meg.” Benda, 1987. 11.

ke igen nagy. Egyrészt a Habsburg–török politika alakulására vetnek fényt, másrészt Magyarország és a Balkán kapcsolatára, valamint általában a kelet-európai népek és országok belső viszonyaira és a Porta velük kapcsolatos politikájára. Néhai Török Pál mintegy 15 évvel ezelőtt sajtó alá rendezte az I. Ferdinánd-korabeli jelentéseket, kézírata azonban halála után eltűnt. Benda Kálmán a XVII. század közepéről Schmid követ jelentéseinek egy részét lemásolta. A jelentések egybegyűjtése és sajtó alá rendezése kötetenként egy-egy évet igényelne.

3. *Báthory István krakkói erdélyi kancelláriájának iratai.* 1 kötet.

Báthory lengyel királlyá választtatása után is megtartotta az erdélyi fejedelmi széket és Erdély ügyeit legfőbb fokon saját maga intézte. Krakkói erdélyi kancelláriáján kibocsátott iratainak másolókönyve fennmaradt. Ezek a magyar nyelvű levelek, utasítások, határozatok elsőrendű forrásai a XVI. századvégi Erdély politikai és társadalmi problémáinak. Az anyag Veres Endre gyűjtésében sajtó alá rendezve készen áll.

4. *Zamoyski János gróf magyar vonatkozású levelezése.* 1 kötet.

Zamoyski a XVI. századvégi lengyel köznemesi mozgalom vezére, Báthory István legfőbb embere, Lengyelország kancellárja volt. Különösen Báthory halála után erdélyi ügyekben is igen gyakran levelezett. Levelezésének lengyel részét kiadta és most újra sajtó alá rendezi a lengyel Tudományos Akadémia. Magyar vonatkozású iratai, köztük több száz magyar nyelvű levél, Veress Endre másolatában a Kelet-európai Tudományos Intézetben vannak. Ezeknek az iratoknak eredetije Varsó legutóbbi ostromakor a Zamoyski-levéltárral együtt megsemmisült. Ezek az iratok nemcsak Erdély belső ügyeire, a magyar emigránsok lengyelországi csoportjára, és általában a magyar–lengyel kapcsolatokra derítenek fényt, hanem az erdélyi fejedelemség keleti (Moldva, Havasalföld, tatár fejedelemségek) politikai orientációjára is számos értékes adatot közölnek.

5. *Török kincstári adóösszeírások Magyarországról.* 2 kötet.

A török adóösszeírások (defterek) falfankinti csoportosításban név szerint felsorolják a családfőket, részletezve ingó és ingatlan vagyonukat. Így gazdasági és társadalmi történeti szempontból értékük szinte felbecsülhetetlen. Publikálásukat mindaddig nagymértékben megnehezítette, hogy olvasásuk meglehetősen nehéz és hogy turkológus szakértőnk csak kevés volt. Velics és Kammerer, majd Fekete Lajos közzétettek ugyan néhány részletösszeírást, a defterek legnagyobb része azonban a mai napig kiadatlan.

6. *Úrbéri összeírások.* 4 kötet.

A török által meg nem szállt területekről is készültek jobbágyösszeírások, amelyek legnagyobb részükben szintén kiadatlan[ok] még. Hasonlóan ahhoz, ahogy Jakó Zsigmond kiadta a gyalui urbáriumokat, közre kellene bocsátani a korból a többi nagyobb uradalmak jobbágyösszeírásait is. Ezek szintén személy szerinti részletességgel tüntetik fel a jobbágy lakosságot. Forrásértékük tehát mind társadalmi, gazdasági, mind pedig nemzetiség történeti szempontból igen nagy. A jobbágyössze-

írásokat kiegészíténék a bécsi Staatsarchiv Turcica osztályán található jelentések, amelyek a hódoltság korában végbement állandó népmozgalmakról (falvak lakosságának elpusztulása, elköltözése, kicserélődése stb.) ad számot. Ezeket az aktákat kutatóink eddig is használták, de rendszeresen még senki sem dolgozta fel. Az anyag összegyűjtése több évet venne igénybe és több kötetre terjedne. Szilágycseh és Szilágysomlyó, a Báthoryak két nagy uradalmának összeírásai sajtó alá rendezve készen vannak. (1 kötet.) Nagyjából együtt van a Rákócziak hatalmas Munkács-szentmihályi uradalmának összeírása is. (1 kötet.)

7. *Kolonics Lipót Einrichtungswerk-je.* (1 kötet.)

A török alól felszabaduló ország politikai és gazdasági újjárendezésének elveit Kolonics püspök rögzítette le *Einrichtungswerk*-jében. Ez az újkori Magyarország politikai, gazdasági és társadalmi fejlődésére annyira lényeges, sok tekintetben végzetes terv, a végrehajtására vonatkozó rendeletekkel együtt sajtó alá elő van készítve. Annak idején a Magyar Történelmi Társulat megbízásából Baranyai Béla egyetemi tanár gyűjtötte össze az anyagot és rendezte sajtó alá. A munka első 19 íve ki is van szedve. Baranyai Béla halálával a munka kiadása elakadt, nagyrészt azért, mert a szükséges költségek hiányoztak. Ennek a forrásnak közreadása néhány hónap alatt megtörténhetnék.

II. A XVIII. század (A szatmári békétől a napóleoni háborúig)

1. *Az új nagybirtokos osztály és nagybirtok kialakulása.* 2 kötet.

A török kiűzése utáni birtokelkobzások, majd újraadományozások, vásárlások révén kialakult magyar nagybirtok és nagybirtokos osztály történetére vonatkozó forrásanyag mindmáig a bécsi és budapesti levéltárakban hever kiadatlanul. Ez a forrásanyag nem csak gazdasági, de társadalmi és politikai történeti szempontból is elengedhetetlenül fontos volna a XVIII. századi magyar fejlődés megértéséhez.

2. *A telepítések okmánytára.* 2 kötet.

A XVII. század végével megkezdődött, majd a XVIII. század elején kibontakozó óriási arányú telepítések és népmozgalmak csak szórványosan, egyes helyekre vonatkozóan vannak feldolgozva. A külföldről behívott idegen telepesek problémája mellett fényt derítene ez az anyag a magyar parasztság e korbeli belső vándorlásaira, valamint a földesurak és vármegyék jobbágyellenes politikájára is

3. *A határőrvidek okmánytára.* 1 kötet.

Az ország déli és keleti határán felállított határvidékek létrejöttének és szervezésének kérdései, gazdasági és társadalmi berendezkedésük ma is csak nagy vonalakban ismert. Az erre vonatkozó adatok megtalálhatók a bécsi központi levéltárakban. Az aktapublikáció a határőrvidek gazdasági életén, társadalmi berendezkedésén kívül értékes adatokat szolgáltatna a bécsi udvar magyarországi politikáját illetően is.

4. *A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon.* 1 kötet.

Eckhart Ferenc egy monográfiában már foglalkozott ezzel a témával, a magyar forrásanyag azonban a mai napig nincsen közreadva. Elsősorban a magyar iparosodás és a magyar külkereskedelem, továbbá a magyar bányászat kérdéseit világítaná meg ez a kötet: hogyan lett Magyarország az örökös tartományok iparának nyersanyagtermelő gyarmatává.

5. *A bécsi udvar magyarországi kultúrpolitikája.* 1 kötet.

Mária Terézia uralkodása alatt vette kezébe az állam az iskoláztatás ügyét. Reformját folytatta II. József, aki alatt a problémák az egyház és állam viszonyában is éles el-
lentétekre vezettek. Az iskolapolitikán túlmenve az államnak a szellemi, tudományos és irodalmi életre gyakorolt ellenőrzése is (censura) ebben az időben fejlődik ki. Ennek a kultúrpolitikának csak a körvonalai ismertek. Az erre vonatkozó akták Bécsben a Staatsarchivban, továbbá a budapesti Országos Levéltárban megtalálhatók.

6. *A jobbágyság helyzete az úrbérrendezés után.* 2 kötet.

A Mária Terézia-féle 1773-as úrbérrendezés aktáinak II. kötete most van sajtó alatt. Az úrbérrendezés utáni fejlődés azonban alig ismeretes. Ezeknek megyénkénti felmérése, a pontosabb iratanyag publikálása (adóösszeírások, jelentések a parasztság mozgalmairól, gazdálkodásáról, az úriszékek működéséről) hosszabb lejárátú munka volna.

7. *II. József reformjai.* 2 kötet.

A legfőbb birodalmi kormány szerv, a Staatsrat iratanyaga a háború alatt megsemmisült. Így ma már II. József reformjainak megszületését, a rájuk vonatkozó tárgyalásokat nyomon követni nem tudjuk. De egybe kellene gyűjteni és publikálni a fontosabb rendelkezéseket, végrehajtási utasításokat és a végrehajtással kapcsolatban visszaérkező jelentéseket. Főleg a gazdasági és közigazgatási természetű reformokat venné figyelembe ez a kötet, mivel a vallásügyi rendelkezések már fel vannak dolgozva, és a kultúrpolitikára vonatkozó akták más kötetbe jönnek.

8. *A magyar jakobinusok iratai.* 2 kötet.

A rendi berendezkedés ellen, a polgári állam megvalósítása érdekében a Martinovics körül csoportosuló magyar jakobinusok mozgalma és összeesküvése volt az első komolyabb lépés. Az összeesküvésben az akkori magyar értelmiség színe-java részt vett. Az erre vonatkozó forrásanyag összegyűjtésén Benda Kálmán már 2 éve dolgozik és kézírata néhány hónapon belül sajtóra kész állapotban lesz.

III. A XIX. század első fele (a napóleoni háborúktól 1848-ig)

1. *József nádor iratai.* 1 kötet.

Domanovszky Sándor a Fontes-sorozatban már megjelentette József nádor iratainak első 4 kötetét. Ezek a kötetek igen gazdag anyagot hoztak a kor minden problémájára vonatkozóan. Az 5. kötet, amelyiknek anyaga teljesen sajtó alá van rendezve, elsősorban a napóleoni háborúk nyomában fellépő inflációt, az ezzel kapcsolatos gazdasági és pénzügyi rendelkezéseket és helyzetet ismerteti.

2. *A jobbágyság a reform korszakokban.* 3 kötet.

Elsősorban a reformországgyűlések jobbágyügyi tárgyalásait, az örökváltság ügyében hozott rendelkezések végrehajtására vonatkozó jelentéseket, továbbá az ugyanezen korból való jobbágyösszeírásokat (mindenekelőtt a nagy 1828-as összeírást) hoznák ezek a kötetek, s az egyes nagyobb megyék (Pest megye anyaga nagyjából egybe is van gyűjtve) jobbágyintézkedéseit.

3. *Az erdélyi úrbérrendezés okmánytára.* 1 kötet.

A rendezés első nyomaitól (1714) 1848-ig, különös tekintettel az 1769-i Szabályozó Pontokra és az 1820-i Cziráky-féle összeírásra. Az irományok java része megtalálható az Országos Levéltárban (Erdélyi Kancellária). Az erdélyi társadalom- és nemzetiségtörténet igazi alapjait e gyűjtemény nélkül nem lehet lerakni. A kérdés irodalmilag úgyszólván teljesen feldolgozatlan.

4. *Wesselényi Miklós iratai.* 2 kötet.

A centenáriummal kapcsolatban sajtó alá kerülnek Kossuth Lajos iratai. A reformkorszak erdélyi nagy politikusának, Wesselényinek levelei és naplói azonban még nincsenek kiadva. A Magyar Történelmi Társulat megkezdte az anyag összegyűjtését. Az anyag sajtó alá rendezése egy féléven belül megtörténhetik.

IV. 1848/49.

1. *Bécs és a magyar forradalom.* 2 kötet.

A bécsi udvar magatartására vonatkozó iratok egy részét Károlyi Árpád már közölte [a] Batthyány Lajos peréről szóló publikációjában. Az anyag nagyobbik része a mai napig kiadatlan. Közre kellene bocsátani nemcsak a hivatalos kormányzervek terveit, rendeleteit, azok végrehajtására vonatkozó jelentéseket, hanem a bécsi udvar magyar kapcsolatait ismertető írásokat is. (Ennek egyik részét az aulikusokról szóló munkájában most sajtó alá rendezi Andics Erzsébet.)

V. A dualizmus kora

1. *A monarchia újjárendezésére vonatkozó tervek.* 2 kötet.

A XIX. század első felétől kezdve számos terv merült fel a Habsburg birodalom újjászervezésére. Ezzel kapcsolatos az egyes nemzetállamok beilleszkedése a birodalomba; ennek politikai, közigazgatási és gazdasági vonatkozásai sűrűn foglalkoztatták mind az udvart, mind a magyarságot és a nemzetiségeket. A XIX. század második felét illetően a kiegyezésre vonatkozó legkülönbözőbb elgondolásokon túlmenően ebben a kötetben kerülnének publikálásra a 67 utáni átrendezési javaslatok is, mint például a trialisztikus, föderációs javaslatok, Ferenc Ferdinánd és körének elgondolásai, a nemzetiségek részéről elgondolt programok stb. A csehek az anyag őket érintő részét nemrégén publikálták.

2. *A monarchia külpolitikája.* 1 kötet.

Főként annak vizsgálata volna szükséges, mennyire érvényesült a magyar befolyás a monarchia külpolitikájában, különösen Oroszország és a balkáni államokat illetően. Az erre vonatkozó anyag megtalálható a bécsi külügyminisztériumi levéltárban és a budapesti Országos Levéltárban.

3. *A magyar polgári közigazgatás kiépülése.* 1 kötet.

Az 1848-as forradalom eltörölte a régi rendi szerveket, de a polgári közigazgatást csak az abszolutizmus és a kiegyezés kora valósította meg. Ennek a kérdésnek közigazgatási vonatkozásain túlmenően igen fontos politikai, gazdasági, társadalmi és nemzetiségi vonatkozásai is vannak. Az anyag maga az Országos Levéltárban megtalálható.

4. *A munkásmozgalmak irattára.* 2 kötet.

Az ipar kapitalizálódásával párhuzamosan a kiegyezés korában indul meg a munkáosztály szervezkedése és ekkor találkozunk az első szervezett munkásmozgalmakkal. Az ezekre vonatkozó iratanyag teljesen ismeretlen.

5. *Az agrárproletariátus megmozdulásai.* 2 kötet.

A 48-as jobbágyfelszabadítás nyomán előállott agrárkérdéseket történeti írásunk mindeddig egészen felületesen vizsgálta csak. Publikálni kellene az agrárszervezkedésre és az agrárproletariátus megmozdulásaira (aratósztrájkok stb.) vonatkozó iratokat, továbbá az OMGE-nek, a magyar nagybirtokosok érdekvédelmi szervének munkásságára vonatkozó aktáit.

6. *A magyar ipar és kereskedelem a kiegyezés korában.* 1 kötet.

Az önálló magyar vámterület, a magyar külkereskedelem körül zajló parlamenti viták, delegációs tárgyalások iratanyaga, továbbá a közúti, vasúti és [a] csatornahálózat kiépülésére vonatkozó akták alkotnák ennek a kötetnek az anyagát.

7. *A nemzetiségi politika*. 5 kötet.

1848-[c]al kapcsolatban a magyarországi nemzetiségek megmozdulásairól több okmánytár jelent már meg. Az abszolutizmus és [a] kiegyezés korára vonatkozó anyag azonban a mai napig publikálatlan. Tisztázatlan Bécsnek a nemzetiségi politikában elfoglalt álláspontja. Ennek aktái megtalálhatók a bécsi külügyminisztériumi levéltárban. Publikálásra várnak a magyarországi memorandumperek, az államellenes tevékenységért felelősségre vontak periratai, a parlamentnek és a kormánynak politikai, kulturális és gazdasági téren hozott intézkedései és ezek végrehajtása. A nemzetiségi részről elhangzott javaslatok és általában a nemzetiségek magatartása is csak nagy vonalakban ismert. Az anyag természeténél fogva külön kötetekben kellene tárgyalni a bécsi udvar, a magyar kormány politikáját és külön a nemzetiségek magatartását.

8. *A Balkán-államok gazdasági kapcsolatai Magyarországgal és a monarchiával*. 1 kötet. Különösen [a] Romániával és Szerbiával fennállott kapcsolatok lényegesek. A gazdasági faktorok mögött mindenütt megtaláljuk a külpolitikai állásfoglalást is. Az erre vonatkozó anyag megtalálható a bécsi levéltárakban, elsősorban a konzuli jelentésekben.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelye

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Bp.)

XIX-I-1-e Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Külföldi Kulturális Kapcsolatok Osztálya

XIX-I-1-h Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Felsőoktatási és Tudományos Főosztály

2. Kiadott források és szakirodalom

Benda

1987 Egy történész életútja. Benda Kálmán válaszol Glatz Ferenc kérdéseire. (Egy tv-interjú szövege). In: *Forrás*, 19. (1987) 5. sz. 1–14.

Ember

1967 Ember Győző: A Magyar Történelmi Társulat száz éve. In: *Századok*, 101. (1967) 6. sz. 1140–1168.

Fazekas

2013 Fazekas István: Mi a hungarika? A magyar vonatkozású levéltári iratok, különös tekintettel a hajdani monarchiára. In: *Levéltári Szemle*, 63. (2013) 3. sz. 5–14.

Gönyei

1988 *Dokumentumok Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatainak történetéből, 1945–1948*. Összeáll., a bevezetőt írta: Gönyei Antal. Bp., 1988. (Források a magyar népi demokrácia történetéhez 8.)

Keresztes

2024a Keresztes Csaba: A bécsi Magyar Történetkutató Intézet ki nem adott 1947. évi évkönyve. In: *Közép-európai Könyvtár- és Információtudományi Szemle / Central European Library and Information Science Review (CELISR)*, 1. (2024) 2. sz. 182–190. <https://doi.org/10.3311/celISR.37032>.

2024b Keresztes Csaba: Törekvések a francia tudományos élet 1945 utáni tájékoztatására. In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlmények*, 22. (2024). (Megjelenés alatt.)

Kollega

1992 Kollega Tarsoly István: Levéltári hungarika kutatás. In: *Levéltári Szemle*, 42. (1992) 2. sz. 40–52.

Ress

1988 Ress Imre: Nemzeti levéltári vagyon – közös szellemi tulajdon. A bécsi magyar levéltári delegáció szerepe a határokon átnyúló levéltári problémák megoldásában. In: *Levéltári Szemle*, 38. (1988) 1. sz. 3–10.

2008 *A Monarchia levéltári öröksége. A badeni egyezmény létrejötté (1918–1926)*. Szerk., bevez. tanulmány: Ress Imre. Bp., 2008.

Schneider

1990 Schneider Mária: A bécsi magyar kulturális intézetek tevékenysége a két világháború között. Bécsi Magyar Történeti Intézet és Collegium Hungaricum. In: *Hungarológiai Ismeret-tár*, 7. sz. (1990) 140–163.

Tóth

1990 Tóth Róbert: *A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve, 1933-tól A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve, 1931–1940*. [Repertórium.] Bp., 1990.

Ujváry

2013 Ujváry Gábor: *Kulturális hídfőállások. A külföldi intézetek, tanszékek és lektorátusok szerepe a magyar kulturális külpolitika történetében*. I. kötet. *Az I. világháború előtti időszak és a berlini mintaintézetek*. Bp., 2013.

CSABA KERESZTES

“QUESTION IS NOT TIMELY”

PLANS TO RELAUNCH THE FONTES SERIES IN 1948–1949

Having become independent countries after World War I, Hungary and Austria had to settle their cultural relations, which involved the problem of arranging for their common documentary inheritance. The intention of the Hungarian historians was to continue without any break the publication of documents preserved in the Viennese archives. The result was the series of source publications called *Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris*, which was published over a period of more than twenty years. After World War II, however, the publication of this series was suspended for financial reasons. In 1948, the Hungarian government raised the issue of re-launching the series, and a detailed draft was prepared, but the change in political conditions and the unfolding of the Cold War made it impossible to launch and publish the series as before.

CONTENTS

The Price of the Alliance (László Bíró)	483
<i>Studies</i>	
Gábor Balázs: Who Were the Girondins and What Did They Want?	487
Balázs Réti: From the British–French Alliance to German Friendship: Turkish Neutrality, 1939–1941	543
László Bíró: From Ally to Enemy: Geopolitics and Soviet–Yugoslav Relations, 1941–1948	559
Tibor Mezei: Illusions about Denuclearizing North Korea: The Evolving US Policy on North Korea in the 1990's	575
Natália Váradi: Soviet-style Emancipation: The Situation of Transcarpathian Women in the Soviet Period	595
<i>Workshop</i>	
Csaba Keresztes: “Question is not Timely”: Plans to Relaunch the <i>Fontes</i> Series in 1948–1949	613
<i>Book Reviews</i>	
The Knowledge about Islam and Image of Ottomans in Early Modern Bohemia (Kristóf Szuromi)	627
The Past and Present of Francophonie in Africa (Zoltán Prantner)	632
The River as a Montage: Danube Narratives in Text, Film and Images (Máté Tamáska)	638

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2024. évi megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

**HUN
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET